

MUSİQİNİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МУЗЫКИ
METHODS of TEACHING MUSIC

UOT 372.878

Hicran Əzizəğa qızı Sadıqzadə
elmlər doktoru proqramı üzrə doktorant
Bakı Musiqi Akademiyası
<https://orcid.org/0009-0006-8564-5618>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).161-165](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).161-165)

**KLASSİK MUSİQİ ƏSƏRLƏRİNİN TƏDRİSİ MƏKTƏBLİLƏRİN ESTETİK
MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ**

Хиджран Азизага гызы Садызаде
докторант по программе доктора наук
Бакинская Музыкальная Академия

**ВЛИЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЯМ КЛАССИЧЕСКОЙ МУЗЫКИ
НА РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ**

Hijran Azizaga Sadiqzade
doctorial student in the program of doctor of science
Baku Music Academy

**THE IMPACT OF TEACHING CLASSICAL MUSIC
WORKS ON THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC
CULTURE OF SCHOOLCHILDREN**

Xülasə. Musiqili səhnə əsərlərindən istifadə edilməsi, şagirdlərin bu əsərlərə maraqlarının artması ilə bərabər, onların estetik mədəniyyətinin formalaşmasına güclü təsir göstərir. Ümumtəhsil məktəblərində “Musiqi” fənni üzrə dərslilər Azərbaycan və dünya musiqi korifeylərinin musiqili səhnə əsərləri ilə zənginləşdirilməsi, şagirdlərin estetik mədəniyyətli şəxsiyyət kimi formalaşdırılması prosesinə öz müsbət təsirini göstərir. Musiqili səhnə əsərləri bir neçə incəsənət növünün sintezindən yaranır. Bu musiqili səhnə əsərlərindən yararlanan şagirdlər müxtəlif incəsənət nümunələri arasında məntiqi əlaqələr yaradırlar. Bu da onların bilik səviyyələrinin inkişafında böyük rol oynayır.

Uşaq incəsənət məktəblərində oxuyan şagirdlərin ümumi mədəniyyət səviyyəsi orta məktəb şagirdlərindən daha yüksək olur, həm də bu tip şagirdlər yüksək mədəniyyət daşıyıcılarına çevrilirlər.

Açar sözlər: *musiqi təhsili, dəyərlər, ənənələr, adətlər, mahnı, estetika, vokal, klassik musiqi*

Резюме. Использование музыкальных сценических произведений, наряду с повышением интереса учащихся к этим произведениям, оказывает сильное влияние на формирование их эстетической культуры. Обогащение учебников в общеобразовательных школах по предмету “Музыка” музыкальными сценическими произведениями корифеев Азербайджанской и мировой музыки оказывает положительное влияние на процесс формирования учащихся как эстетически культурных личностей. Поскольку музыкальные сценические произведения возникают из синтеза нескольких видов искусств. Использование этих произведений позволяет учащимся устанавливать логические связи между различными образцами искусства, что играет большую роль в развитии их уровня знаний.

Учащиеся, обучающиеся в детских художественных школах, а также в средних общеобразовательных школах, имеют более высокий уровень общей культуры, чем обычные старшеклассники, а также такие учащиеся становятся носителями высокой культуры.

Ключевые слова: *музыкальное образование, ценности, традиции, обычаи, песня, эстетика, вокал, классическая музыка*

Summary. The use of musical and stage works not only increases students' interest in these works but also has a strong influence on the formation of their aesthetic culture.

Textbooks on the subject of 'Music' in secondary schools have a positive influence on the process of enriching the leaders of Azerbaijani and world music with musical and stage works, shaping students as aesthetically cultured individuals. Musical and stage compositions emerge from the intricate fusion of multiple artistic disciplines. When students engage with these compositions, they inherently forge intricate connections between disparate artistic paradigms. This symbiotic interplay not only enriches their aesthetic sensibilities but also fosters a deeper understanding and appreciation across diverse realms of artistic expression, thereby catalyzing a profound evolution in their cognitive faculties.

Students enrolled in children's art schools typically exhibit a higher caliber of cultural refinement compared to their counterparts in secondary education. These individuals often emerge as stewards of elevated cultural standards within their communities, embodying and disseminating a profound appreciation for the arts.

Key words: *music education, values, traditions, customs, song, aesthetics, vocals, classical music*

Tənzibedilməz faktıdır ki, məktəblilərdə estetik mədəniyyətin formalaşdırılması pedaqogika elminin əsas tərkib hissələrindən biridir. Estetik mədəniyyət isə hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsin mühüm keyfiyyətlərindən hesab olunur.

Estetik mədəniyyət formalaşdırılmasının başlıca vəzifələrindən biri də yetişməkdə olan nəsildə estetik mühakimə və zövqü inkişaf etdirməkdən, bədii görüş dairəsini genişləndirməkdən və bu nəsli həqiqi gözəlliyi qiymətləndirə bilmək, musiqini sevmək, duymaq bacarığına alışdırmaqdan ibarətdir.

Araşdırmalar göstərir ki, böyüyən nəslin əxlaqi normalar və bədii-estetik təfəkkürə malik cəmiyyət üzvü kimi formalaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb edən uşaq opera – balet və digər musiqi janrlarında əsərlərin yaradılması və təbliği sahəsində əsaslı dönüşə ehtiyac var. Planetimizdə bir-birinə bənzəməyən, təkrar olunmaz, müxtəlif millətlərin, dinlərin nümayəndəsi olan 6 milyardan çox insan yaşayır. Bu insanlar həm bioloji və fizioloji, həm də fərdi psixoloji xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlidirlər. Bu fərq özünü gözlərin rəngində, səs tembrində, barmaq izlərində, hətta ürək ritmində də büruzə verir. Təqdirəlayiq haldır ki, həmin səciyyəvi cəhətlər müvafiq elmlər, o cümlədən musiqi pedaqogikası sahəsində tədqiqat aparalarının əsas predmetinə, obyektinə çevrilir.

Estetik mədəniyyətli insanın inkişafı üçün vacib məsələlərdən biri də gənc nəslin savadlı, bilikli və tərbiyəli inkişafıdır ki, bu da pedaqogika elminin əsas vəzifələrindən hesab olunur. Yəni məktəbdə aparılan müntəzəm, sistemli dərslər prosesində şagirdlər tədris planına və fənn proqramlarına uyğun bilik, bacarıq, vərdislərə yiyələnməli və onları tətbiq edə bilməlidirlər.

IV sinif “Musiqi” dərslərində musiqili səhnə əsərlərindən doqquz nümunə öz əksini tapmışdır. Onlardan ikisi operetta (Ü. Hacıbəylinin “Arşın mal alan” əsərindən), dördü balet (Q. Qarayevin “Yeddi gözəl”, “İldırım yollarla”, P.İ. Çaykovskinin “Qozsındıran”, A. Məlikovun “Məhəbbət əfsanəsi” əsərlərindən), üçü opera (Ü. Hacıbəylinin “Koroğlu”, C. Verdinin “Aida”, N. Rimski-Korsakovun “Qar qız” əsərlərindən) janrına aiddir. Göründüyü kimi, dərslər müəllifləri qeyd olunan musiqi janrlarının böyüməkdə olan gənc nəslin bir şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasında, mədəni bir insan kimi yetişməsində rolunun əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu addımı atmışlar. Düzdür, bütün incəsənət növlərinin, o cümlədən musiqinin insan şəxsiyyətinə olan təsirini nəzərə almamaq olmaz. Lakin musiqili səhnə əsərləri bir sintetik, yəni özündə müxtəlif incəsənət növlərini birləşdirən (musiqi, xoreoqrafiya, rəssamlıq, dramaturgiya və s.) bir yetkin janr olduğu üçün onun insan şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında böyük rolu var ki, müəllim də bu potensial imkanların genetik hala keçməsi üçün əlindən gələni etməlidir.

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü. Hacıbəylinin “Koroğlu” operasında vətənpərvərlik mövzusunda musiqi nümunələri kifayət qədərdir. Yəni operanın “Uvertürası”ndan tutmuş son “Final xoru” nadək istənilən qədər vətənpərvərlik ruhu aşılaraq xalqı istismarçılara, onlara zülm edən xanlara, paşalara qarşı mübarizəyə çağıran döyüş səhnələrini təsvir edən musiqi nümunələri var. Qeyd etmək lazımdır ki, bu nümunələr muğamlarımıza əsaslanan musiqi nümunələri olduğu üçün dinləyicilər tərəfindən də maraqla qarşılanır və daha asan qavranılır. Məsələn, “Koroğlu” operasının “Uvertürası” si bəmol mayəli

“Rast”, I pərdədən “Rövşənin ariozosu” mi bemol mayəli “Rast”, I pərdədən “Xalqın xoru” mi bemol mayəli “Rast”, III pərdədən “Rəqs” mi mayəli “Rast”, V pərdədən “Xalqın xoru” do mayəli “Rast” muğamının intonasiyaları üzərində yazılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu musiqi nümunələrinin hər biri vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq kimi xüsusiyyətlər daşıyır və tamaşaçılarda həmin keyfiyyətlərin aşılmasına qüvvətli təsir göstərir.

Odur ki, klassik musiqi nümunələrindən I–IX siniflərdə geniş surətdə istifadə etmək mümkündür, hətta vacibdir.

Onu da qeyd edək ki, ən böyük və əzəmətli mahnımız olan Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni kimi, Ü. Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının “Uvertüra” sını da məhz I sinifdən IX sinif də daxil olmaqla şagirdlərin diqqətinə çatdırmaq lazımdır. Qeyd: “Musiqi” fənni ümumtəhsil məktəblərində I – IX siniflərdə tədris olunur.

Bu gün artıq Azərbaycan orta ümumtəhsil məktəblərinin hər birində dərslər başlamazdan əvvəl məhz Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni səsləndirilir. Üç rəngli Dövlət Bayrağımız dalğalandırılır. Dərslərin məhz himnimizin səsləndirilməsi ilə başlamasının özü şagirdlərdə mübariz əhvali – ruhiyyənin yaranmasına, dərsə marağın artmasına səbəb olan vasitələrdən sayılır.

Ü. Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının müxtəlif pərdələrində şəxsiyyətin keyfiyyətinin formalaşdırılması ilə əlaqədar musiqi epizodları nəzərə çarpır.

Bakı şəhərinin 183 nömrəli tam orta məktəbində musiqi müəllimi Azərbaycan Respublikasının xalq artisti bəstəkar Ramiz Mustafayevin “Vaqif” operası haqqında məlumatlardan istifadə edərək, şagirdlərdə vətənə məhəbbət keyfiyyətlərini aşılamağa çalışır. Musiqi müəllimi Ş. Mirbağirova əvvəlcə böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqif haqqında qısa məlumat verir. O deyir ki, M. P. Vaqif XVIII əsrdə yaşayıb – yaratmış görkəmli Azərbaycan şairi olmaqla bərabər, eyni zamanda alovlu vətənpərvər olmuş, Qarabağın, Şuşanın qorunmasında çox yaxından iştirak etmişdir. Bundan sonra müəllim operanın qısa məzmununu şagirdlərə çatdırır.

Qısa məlumatdan sonra müəllim deyir ki, “Vaqif” operası 23 iyun 1960-cı ildə M.F. Axundov adına Azərbaycan Dövlət Opera və

Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Operanın librettosunu müğənni Firudin Mehdiyev yazmış, rejissoru S. Dadaşov, rəssamı E. Fətəliyev, dirijoru isə Ə. Bədəlbəyli olmuşdur. Operanın əsas qəhrəmanları olan Vaqifi operanın solisti SSRİ xalq artisti L. İmanov, onun həyat yoldaşı Xuramanı məşhur qadın sopranosu SSRİ xalq artisti F. Əhmədova, Qacarı F. Mehdiyev və İbrahim xanı isə gözəl bariton, xalq artisti A.B. Bünyatzadə böyük müvəffəqiyyətlə ifa etmişdir.

Bu məlumatlar verildikdən sonra müəllim operanın I pərdəsindən “Qarabağ şikəstəsi” musiqi nümunəsini səsləndirir və şagirdlər bu səhnəyə monitor vasitəsilə tamaşa edirlər.

Bundan sonra müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, dinlədikləri “Qarabağ şikəstəsi” musiqi nümunəsində əvvəlcə şikəstənin vokalsız giriş hissəsi səslənir və bu hissəni simfonik orkestr çalır, sonradan isə xanəndə zil səsilə başlayaraq bu zərbi – muğamı simfonik orkestrin müşayiəti ilə oxuyur. Beləliklə, müəllim şagirdlər arasında dialoq aparır.

Müəllim “Qarabağ şikəstəsi” zərbi muğamından xanəndənin oxuduğu hissədən bir parçanı notla və sözləri ilə şagirdlərə oxumağı təklif edir. Özü də fortepiano vasitəsilə müşayiət edir. Müşahidələr göstərir ki, kollektiv ifaçılıq zamanı fəallıq, dostluq, kollektivçilik, tapşırılan işə məsuliyyətlə yanaşmaq kimi keyfiyyətlər tərbiyə olunur ki, bütün bunlar vəhdət şəklində həm də gələcək şəxsiyyətin formalaşmasına öz müsbət təsirini göstərir.

Sonra müəllim Qarabağ haqqında məlumat verir: Qarabağ torpağı uğrunda, bu günkü kimi, həmişə mübarizələr, müharibələr, qırğınlar, şəhidlər olub. Qədim Qarabağ torpağına əvvəllər İran şahları, o cümlədən Şah Qacarda göz tikib. Nadir inci olan Şuşa şəhərini də işğal edərək böyük şairimiz M. P. Vaqifi qayadan atmaq istəyib. Lakin o, buna nail ola bilməyib və xalq Şah Qacarı Qarabağ torpağından qovub.

Hal hazırda bizim qədim torpaqlarımız olan Qarabağ və onun ətrafındakı rayonlarımız erməni qəsbkarlarının tapdağından azad olunub, ulu torpaqlarımızda əbədi zəfər çaldıq. Şanlı ordumuz xalqla birgə öz gücünü göstərərək düşmənlərə qalib gəldi.

Şagirdlərin bir şəxsiyyət kimi formalaşması üçün məktəbdə oxuduqları müddətdə onla-

rın əqli inkişafı, yüksək biliyə malik olmaları və bu bilikləri tətbiq edə bilmələri, müasir texnologiyalardan baş çıxarmağı bacarmaları, fiziki cəhətdən sağlam olmaları sahəsində fəal iş aparılmalıdır. Yəni təlimlə birlikdə şagirdlərin bir şəxsiyyət kimi formalaşması və sonradan inkişaf etdirilməsi prosesində tərbiyə ilə əlaqədar işlər daima aparılmalıdır ki, onlar yüksək bilik sahibi olmaqla bərabər, vətəninə sevsinlər, onu qorumağı bacarsınlar, eyni zamanda öz fikirlərini və mövqelərini də aydınlaşdırmağa bilsinlər. Məktəbdə, ailədə hörmət sahibi olsunlar, öz vətəninin tarixini, mədəniyyətini mənimsəsinlər, bununla bərabər kollektivdə də lider olmağı bacarsınlar, “Palaza bürün, elnən sürün” xalq deyiminə riayət etməklə bərabər, digərlərindən fərqli cəhətlərə malik olduqlarını göstərə bilsinlər. Haqlı ideyaları uğrunda mübarizə etməyi bacarsınlar. Bu deyilənlər məktəbdə təlimlə bərabər, daimi və müntəzəm aparılan tərbiyə prosesində də praktik olaraq tətbiq olunarsa, böyüməkdə olan gənc nəsil bir şəxsiyyət kimi formalaşsa bilər.

Məlum olduğu kimi, təhsil prosesində musiqi gənc nəslin mənəvi-estetik tərbiyəsinin əsas formasıdır. Aydın ki, təhsilin sürətlənməsinin effektivliyi bundan asılıdır. Musiqi savadlılığı üçün aydın məqsəd və vəzifələr var. Bu məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsində mövcud elmi və metodoloji yanaşma müəyyən bir istiqaməti müəyyənləşdirir. Musiqiyə yiyələnmək, dinləmək və ifa etmək şagirdlərdə estetik mədəniyyəti formalaşdırır. Gənc nəslə mükəmməliyyə aparır. Musiqi sənəti şagirdlərin estetik tərbiyəsində mühüm amildir və gənc nəslin inkişafı üçün ən təsirli vasitədir. Bu proses əslində məktəbəqədər təhsil müəssisələrindən formalaşmış məktəbdə inkişaf edir və gənc nəslin daxili dünyasını zənginləşdirir.

“Musiqi” dərslərini səmərəli şəkildə öyrətmək və uşaqlara bilik vermək üçün gələcək musiqi müəllimi “Musiqi” dərslərində tədris olunan bütün tədris materiallarını diqqətlə mənimsəməlidir. İlk növbədə dövlət tələblərinə və ibtidai məktəb üçün hazırlanmış tədris planlarına əsaslanan dərslilər hazırlayarkən, tədrisi davamlı və ardıcıl təmin edən sadədən mürəkkəbə prinsipi əsasında musiqi əsərləri tərtib etmək məsləhətdir. Bunun üçün ilk növbədə ibtidai siniflərdə musiqi dərslərinin keyfiyyətli və səmərəli olmasını təmin etmək məqsəduyğundur. Məlumdur

ki, musiqi dərsləri aşağıdakı əsas fəaliyyət növlərini əhatə edir: musiqi dinləmək, musiqi savadlılığı, qrupla oxumaq və s. Şagirdlərin maraqlarını nəzərə alaraq onları bu və ya digər “musiqi alətinə” yönəltmək. Klassik musiqilərdən istifadə uşaqları müxtəlif musiqi alətlərində ifa etməyə, melodiylar və mahnılarla rəqs hərəkətləri, əl jestləri ilə musiqi alətlərində çalmağı təqlid, əl çalmaq və dirijorluq kimi müxtəlif elementlərdən istifadə edərək dərsləri daha maraqlı və əyləncəli edir. Musiqi fəaliyyəti məntiqi harmoniyanın, təhsil inkişafının, tərbiyəvi və pedaqoji funksiyaların nəticəsidir. Pianino ilə yanaşı incəsənət profilli məktəblərdə milli alətlərdən geniş istifadə, musiqi dərslərini hər kəs üçün mənalı və faydalı olmasını təmin etmək üçün çox təsirli vasitədir. Orta məktəblərdə klassik musiqinin tədrisi şagirdlərin hərtərəfli inkişafının prioritet yollarından biridir. Məlum olduğu kimi, “Musiqi” dərsləri şagirdlərdə bilik və bacarıqların təkmilləşdirilməsinə xidmət edir. Xüsusilə, musiqi dinləmək, əsərləri müstəqil olaraq təhlil etmək, mahnı öyrənmək, musiqi təhsili haqqında kifayət qədər bilik əldə etmək şagirdlərdə bilik və bacarıqları formalaşdırır.

Təhsil müəssisələrində klassik musiqidən istifadə zamanı aşağıdakı nəticələr əldə edilir: şagirdlərin bədii və estetik tərbiyəsinin səviyyəsi müəyyənləşdirilir, musiqi fəaliyyəti vasitəsi ilə bədii və estetik tərbiyənin təşkili metodları tədris prosesinə daxil edilir, bədii və estetik tərbiyənin səviyyəsi müqayisə olunur. Effektiv təhsilin şərtləri aşağıdakılardır: məktəbdə mənəvi atmosferin yaradılması, təhsil prosesinin fərqi, yaradıcı təşkili və şagirdlərin aktiv yaradıcılıq fəaliyyətinə cəlb edilməsi.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrümüzün pedaqoji-psixoloji metodika elmi böyüməkdə olan gənc nəslin siyasi, iqtisadi və sosial həyatında ciddi yeniləşməni nəzərə alaraq, təlim və tərbiyə prosesinin qoyuluşuna kompleks yanaşmağı, məktəbliləri ictimai-faydalı əməyə hazırlamağı, onları hərtərəfli, estetik mədəniyyətli insan kimi formalaşdırmağı məktəb təlimi və tərbiyəsi qarşısında mühüm bir vəzifə kimi qoyur.

Problemin yeniliyi. Tədqiqatda təlim prosesinə sistem kimi yanaşılmışdır. Problemin düzgün həlli üçün qeyd olunan musiqi nümunələrinin şagirdlərin estetik mədəniyyətinin inkişafına təsiri öyrənilmiş, musiqi əsərlərinin məzmunu müəyyənləşdirilmiş və onların tətbiqinin forma, vasitə, metod və üsulları aşkara çıxarılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın əldə olunmuş nəticələrindən musiqi müəllimləri hazırlayan ali və orta ixtisas pedaqoji və musiqi təmayüllü məktəblərində, musiqi ilə əlaqədar proqram və dərslərlərin tərtibində, müəllim hazırlığı kursunun məzmununun təkmilləşdirilməsində istifadə etmək olar.

Ədəbiyyat:

1. Ruziev D. Y. Alət çalma və oxuma bacarıqlarının inkişafının bəzi psixoloji xüsusiyyətləri // Akademiya. Elmi-metodik jurnal, 2020. № 3 (54). s. 64-67.
2. Abbasova, S.R. Şagirdlərin estetik tərbiyəsində incəsənət üzrə mütaliənin rolu // – Bakı: Azərbaycan məktəbi, – 2007. № 5, – s. 73-76
3. Qafarova, Z.Q. Ü. Naciyyəlinin “Koroğlu” operası. / Z.Q. Qafarova. – Bakı: Yazıçı, – 1981. – 109 s.
4. Белобородова, В.К. Музыкальное воспитание школьников / В.К. Белобородова, Г.С. Ригина, Ю.Б. Алиев. – Москва: Педагогика, – 1975. –160 с.
5. Беркман, Т.Л. Музыкальное развитие учащихся в процессе обучения пению / Т.Л. Беркман, К.С. Грищенко. – Москва: изд. АПН РСФСР, – 1962. – 136 с.

E-mail: hicran_sadiqzade@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2024